

Jegyzőkönyv

Szilárd testek sűrűségének mérése

Mérési adatok:

Mérést végezte: Takács Roxána
Mérőtárs neve: Graning Sára (1. mérőpár)
Mérés időpontja: 2019.02.21.
Jegyzőkönyv leadásának dátuma: 2019.02.28.

A mérés célja:

A kapott minták (fémek) sűrűségének meghatározása közvetlen módszerrel, a térfogatuk és tömegük mérésével, valamint közvetetten a Mohr-Westphal mérleg segítségével. A mért adatokat felhasználva következtethetünk a testek anyagára.

A mérőeszközök

- Tolómérő
- Csavarmikrométer
- Digitális mérleg
- Mohr-Westphal mérleg, és a hozzá tartozó eszközök
- Próbatestek

A mérés rövid leírása

Először a Mohr-Westphal mérleggel mértem a próbatestekre (3 db kis henger) vonatkozó adatokat. Először meghatároztam a testek tömegét. Mivel a mérleg úgy van beállítva, hogy a súlytányérra helyezett 20 g hatására van egyensúlyban, ha a mérendő próbatestet (ami kevesebb, mint 20g) az üres súlytányérra teszem, majd annyi súlyt teszek még rá, hogy az egyensúly újra beálljon, akkor ki tudom számolni a test tömegét (a súlyok össztömegét kivonom a 20g-ból). Ezután a próbatestet ráhelyeztem a merülőtányérra, és figyeltem, hogy az egész tányér víz alatt legyen (a hitelesített súlyokat a súlytányéron hagytam). Ekkor ismét nem volt egyensúlyban az eszköz a testre ható felhajtó erő miatt. Hogy ismét visszaállítsam az egyensúlyt lovasokat használtam. Ezután már ki tudtam számolni a test térfogatát a lovasok pozíciójának tudatában. Ezekkel az adatokkal már számolható a testek sűrűsége.

Miután mind a 3 kis hengerre elvégeztem ezt a mérést, helyet cseréltünk a mérőtársammal és közvetlen módszerrel is vizsgáltam a testeket. Tolómérővel megmértem két hasáb 3 paraméterét: magasságát, hosszát és szélességét. Valamint csavarmikrométerrel egy henger átmérőjét és magasságát. Ebből már ki tudtam számolni a testek térfogatát. Ezután egy digitális mérleggel megmértem a tömegeket. Ezekkel az adatokkal már számolható a testek sűrűsége.

Mérési adatok

Mohr-Westphal mérleggel:

Tömegek [g]:

	10 g	5 g	2 g	1 g	0,5 g	0,2 g	0,1 g	0,05 g	0,01 g
1. Henger	1	1	0	0	0	0	0	0	0
2. Henger	0	1	1	1	0	1	0	1	0
3. Henger	0	1	0	1	0	0	1	0	1

(A táblázat az adott tömegből használtak darabszámát adja meg.)

	Kiegyenlítő tömegek összesen [kg]	Δm [kg]
1. Henger	0,015	0,000005
2. Henger	0,00825	0,000005
3. Henger	0,00611	0,000005

Lovasok pozíciói:

	Nagy	Közepes	Kicsi
1. Henger	1	8	0
2. Henger	1	5	7
3. Henger	1	5	7

Közvetlen méréssel:

Csavarmikrométerrel:

	d[m]	h[m]	m[kg]	Δx [m]	Δm [kg]
Henger	0,02	0,01412	0,03215	0,000005	0,000025

Tolómérővel:

	a[m]	b[m]	c[m]	m[kg]	Δx [m]	Δm [kg]
1. Hasáb	0,0155	0,0288	0,016	0,06355	0,000025	0,000025
2. Hasáb	0,0159	0,0294	0,0122	0,01545	0,000025	0,000025

Kiértékelés

Mohr-Westphal mérleg

Először a Mohr-Westphal módszer alapján állapítottam meg a testek sűrűségét. A próbatestek tömegét úgy számoltam ki, hogy levontam a testek mellé helyezett súlyokat 20g-ból (hiszen 20g-nál van egyensúlyban a mérleg).

	m [kg]
1.Henger	0,005
2.Henger	0,01175
3.Henger	0,01389

Ezután a kis hengert a merülőtányérra helyeztem, amelyet vízbe merítettem és eközben a súlyokat a felső tányérban hagytam. A fellépő felhajtóerő miatt az egyensúly felborult, és a mérleget újra ki kellett egyenlíteni. Ezt a lovasok pozíciójának változtatásával végeztem. A legnagyobb lovas súlya (G) a tizedik vájatba helyezve megegyezik 10 ml 20 °C-os víz súlyával, és a további lovasok ennek tizede, százada, ezrede súlyúak. Két vájat közt a távolság k. A nagy (G) lovas rakjuk az n vájatba (ezt célszerű az elsőbe tenni, hogy megkönnyítsük a számolást), a közepes ($\frac{G}{10}$) lovas legyen az n_{10} vonásnál, a kicsi ($\frac{G}{100}$) pedig legyen

az n_{100} vonásnál.

Ez alapján felírhatóak a forgatónyomatékok:

$$0 = G \cdot n \cdot k + \frac{1}{10}G \cdot n_{10} \cdot k + \frac{1}{100}G \cdot n_{100} \cdot k - F_{fel} \cdot 10k$$

Számoláshoz szükséges adatok:

g	9,81	$\frac{m}{s^2}$
Víz-sűrűség	998,23	$\frac{kg}{m^3}$

(A víz sűrűsége $998,23 \frac{kg}{m^3}$ és tudjuk, hogy G súlya éppen 10 cm^3 $20 \text{ }^\circ\text{C}$ -os desztillált víz súlyával egyezik meg ezért $G = \rho_{viz} Vg$, $G = 0,099823 \text{ N}$)

	Felhajtóerő [N]
1.Henger	$\frac{G \cdot k + \frac{8}{10}G \cdot k + \frac{0}{100}G \cdot k}{10k} = 0,18 \text{ G}$
2.Henger	$\frac{G \cdot k + \frac{5}{10}G \cdot k + \frac{7}{100}G \cdot k}{10k} = 0,157 \text{ G}$
3.Henger	$\frac{G \cdot k + \frac{5}{10}G \cdot k + \frac{7}{100}G \cdot k}{10k} = 0,157 \text{ G}$

Ezen kívül felírhatjuk még:

$$F_{fel} = V_{viz} \rho g$$

(ahol F_{fel} a felhajtóerő [N], V a térfogat [m^3], ρ a víz sűrűsége [$\frac{kg}{m^3}$] és g a nehézségi gyorsulás [$\frac{m}{s^2}$])

Ebből már számolható a próbatetek térfogata, ha a felhajtóerőkben szereplő G helyére behelyettesítjük a $G = \rho_{viz} Vg$ -t, ahol $V = 10 \text{ cm}^3$.

Az így számolt értékek:

	Tömeg [kg]	Felhajtóerő [N]	Térfogat [m^3]	Sűrűség [$\frac{kg}{m^3}$]
1. Henger	0,005	0,18 G	0,0000018	2777,7777
2. Henger	0,01175	0,157 G	0,00000157	7484,0764
3. Henger	0,01389	0,157 G	0,00000157	8847,1337

Közvetlen mérési módszer

Közvetlen mérési módszerrel is megállapítottam a testek sűrűségét. Ehhez megmértem a próbatetek tömegét digitális mérleggel, majd lemértem a hosszadataikat tolómérővel (hasábok), valamint csavarmikrométerrel (henger). Ezekből az adatokból már számolható a sűrűség.

Hasábok térfogata:

$$V_{hasáb} = a \cdot b \cdot c$$

Henger térfogata:

$$V_{henger} = r^2 \cdot \pi \cdot h$$

Az így számolt értékek:

	Tömeg [kg]	Térfogat [m^3]	Sűrűség [$\frac{kg}{m^3}$]
1.Hasáb	0,06355	0,0000071424	8897,57
2.Hasáb	0,01545	0,000005703	2709,10
Henger	0,03215	0,000004436	7247,52

Hibaforrások, Hibaszámolás

Hibaforrások a Mohr-Westphal mérlegnél:

- A mérőműszer pontatlansága ($\pm 0,005 \text{ g}$)

- Esteleges buborékok, amik a mintára tapadtak a mérés során
- Feltehetőleg a víz nem pontosan 20 fokos volt, valamint nem volt teljesen szennyeződés mentes sem
- Leolvasási hiba

Hibaforrások közvetlen méréssel:

- A csavarmikrométer pontatlansága ($\pm 0,005 \text{ mm}$)
- A tolómérő pontatlansága ($\pm 0,025 \text{ mm}$)
- Digitális mérleg pontatlansága
- Leolvasási hiba
- Nem biztos, hogy homogén a testek anyageloszlása

Hibaszámlálás közvetlen mérésnél:

A mérési feladatban a sűrűséget csak valamilyen képletből tudtuk kiszámolni. Ehhez a képletbe meg kellett mérnünk a testek tömegét és térfogatát. Mivel a téglatestek esetén a térfogatot a 3 oldal hosszúságának összeszorozásával számoltuk és mindhárom értéknek van hibája a felsorolt bizonytalanságok miatt, a téglatest térfogatának bizonytalanságát a hibaterjedés képletével számoljuk.

A két hasáb térfogatának relatív bizonytalansága:

$$\left| \frac{\Delta V}{V} \right| = \left| \frac{\Delta a}{a} \right| + \left| \frac{\Delta b}{b} \right| + \left| \frac{\Delta c}{c} \right|$$

A henger térfogatának relatív bizonytalansága:

$$\left| \frac{\Delta V}{V} \right| = 2 \left| \frac{\Delta d}{d} \right| + \left| \frac{\Delta h}{h} \right|$$

A tömeg relatív bizonytalansága:

$$\left| \frac{\Delta m}{m} \right|$$

Ebből tehát a sűrűség abszolút hibája:

$$|\Delta \rho| = \left(\left| \frac{\Delta V}{V} \right| + \left| \frac{\Delta m}{m} \right| \right) \rho$$

Behelyettesítünk ezekben a képletekbe és kiszámoljuk a testek sűrűségének abszolút hibáját.

	$\left \frac{\Delta V}{V} \right $ [%]	$\left \frac{\Delta m}{m} \right $	$ \Delta \rho $ [$\frac{kg}{m^3}$]
1.Hasáb	0,004034	0,0003933	39,3922
2.Hasáb	0,004471	0,001618	16,4957
Henger	0,0008541	0,0007776	11,8257

Diszkusszió

Eredmény táblázat (Mohr-Westphal módszer):

	Általán meghatározott sűrűség [$\frac{kg}{m^3}$]	Feltételezett anyag	Irodalmi sűrűség [$\frac{kg}{m^3}$]
1.Henger	2777,7777	Alumínium	2700
2.Henger	7484,0764	Vas	7870
3.Henger	8847,1337	Vörösréz	8960

Eredmény táblázat (Közvetlen módszer):

	Általam meghatározott sűrűség [$\frac{kg}{m^3}$]	Feltételezett anyag	Irodalmi sűrűség [$\frac{kg}{m^3}$]
1.Hasáb	8897,57	Vörösréz	8960
2.Hasáb	2709,10	Alumínium	2700
Henger	7247,52	Vas	7870

A hibaszámítások alapján nagyon jó eredményeket kaptam, a mért adatok nagyjából megegyeznek az irodalmi adatokkal. Természetesen van eltérés az értékek között, hiszen én is hibázhattam amikor leolvastam őket, valamint az eszközök sem mérnek teljes pontossággal. Ezenkívül a pontatlanság adódhatott abból is, hogy a víz nem pont 20°C-os volt a teljes mérés alatt, valamint szennyeződés is kerülhetett bele. Illetve a testek fémekből készültek, tehát bizonyos mértékben oxidálódnak a levegőn és a kialakult oxidréteg miatt változhat a sűrűségük. Nem tudni továbbá, hogy a használt próbatestek tiszta fémek voltak-e, vagy valamiféle ötvözetek.

Pontosság szempontjából a Mohr-Westphal mérleget mondanám megbízhatóbbnak, ha a mérés végig ideális körülmények között zajlik. Ezenkívül előnye ennek a mérésnek, hogy tetszőleges forgástest alakú mintának meg tudjuk határozni a sűrűségét. Akadály viszont, hogy csak 20g-ig tudunk vele mérni. Ezzel szemben a közvetlen mérésnél a mintáknak szabályosnak kell lenniük, valamint a hiba is nagyobb lehet a hibaterjedés miatt.

Ennek ellenére a kapott méréseimet összehasonlítva az irodalomban talált adatokkal, pontosabb eredményeket kaptam a közvetlen módszerrel.